

Музика в творчості Поетеси

У творчому доробку Лесі Українки органічно поєднуються поезія і музика. І це певно, не випадково, оскільки вона народилася і зросла в родині вчених, поетів, літераторів, які, в свою чергу були тісно зв'язані з родинами видатних музикантів, акторів та інших митців. Все це оточення кохалось в українському фольклорі, особливо в пісні й музиці. Аналізуючи творчість Поетеси в музикознавчому аспекті, ми можемо чітко виділити три напрямки в глибинних музичних її обдаруваннях: по-перше, музика і слово настільки взаємо проникнуті, що поезія звучить, а музика промовляє. Назви численних її поезій самі по собі звучать музикою: „Жалібний марш”(1888), „Веснянка” (1890), цикл „Сім струн” (1890), цикл „Мелодії”(1894), „Невільничі пісні”, „Єврейська мелодія” (1896), „Східна мелодія” (1897), „Єврейські мелодії” з циклу „Невільницькі пісні” (1901), „Ритми” (1900 – 1901), „Осінній плач, осінній спів” (1902), „Пісні з кладовища” (1905). В поезії „Мій шлях” сама Леся Українка ніби скандує:

„...І тихий спів несмілий заспівала...”

„Я йду шляхом, пісні свої співаю...”

„З його плачем я спів з'єднаю свій...”

„Бажаю так скінчити я свій шлях,

Як починала: з співом на устах!” [1:87 - 88].

По-друге, поезія Лесі Українки настільки пройнята музичним історизмом, що кожна з них саме музикою доносить до нас сутність епох, про які йдеться. При цьому дається точна характеристика інструментам і мелодіям тих епох. У вірші „Сафо” (1884) бринить ліра:

„В лавровім вінку вона сяє,
Співецькую ліру держить” [1:46].

В „Ра-Менеїс” (1900) - „...Арфи сумні голосили, квилили єгиптянок співи...” [1:261], в монолозі „Саул” (1900) – „Грай, хлопче, нехай голосить арфа, хай плачуть струни, як жінки над гробом”. „...їх заглушає лютий брязкіт зброї і сурми військові...” [1:265], „Королівна” (1901):

У сільській убогій церкві
грають Requiem органи,
хор голосить Miserere,
люд зітхає De profundis. [1:271].

В легенді „Орфееве чудо” цівниця (за поясненнями Л. Українки – свиріль, або флейта Пана) в руках Орфея з людьми творить чудо: всупереч легенді, де каміння саме вкладалось в мур навколо Іліона, гурт троянців, захоплений музикою, добудовує стіни. В драмі „Блакитна троянда” у уста героя Милевського Поетеса вкладає згадку про творчість трубадурів та мінезингерів, Саня грає салонну п’єску, а Любов виконує українську народну пісню „Ой місяцю, місяченьку” та веде мову про красу музики Дж. Верді та Дж. Россіні. В драматичній поемі „На руїнах” згадуються тимпани, і знову ж таки арфа, та звучить початок єврейської мелодії-молитви „Шма, Ізраїль”. У фантастичній драмі „Осінь казка” - на столах лежать музичні інструменти: гуслі, цимбали, бубни, бандури. В драматичній поемі „Кассандра” чутні голос флейти, бренькіт кітари і співи. Драматична поема „У пущі” розпочинається співом пуританського гімну. В драмі „Камінний господар” Дон-Жуан з гітарою в руках співає серенаду після короткої інструментальної прелюдії, а на горішнім рундуці та галереї

гості Командора музикують та танцюють. Драматична поема „Оргія” починається переліком діячів, серед яких є танцівниці, міми та хор панегіристів. Прозові твори Лесі Українки також звучать у музичному ключі.

Окремо слід сказати про „Давню казку” та драму-феєрію „Лісова пісня”. В першій діє поет, котрого Леся Українка називає співцем, та підкреслює, що його вірші промовлялися під акомпанемент мандоліни та лютні, й військові сурми співали йому славу. В „Лісовій пісні” звучить сама музика: і в мові фантастичних героїв, і в наспівах сопілки Лукаша. Для неї Поетеса розробила додаток – 16 мелодій для сопілки, причому Леся Українка звернула увагу на виконання цих наспівів: „Усі ці мелодії належить грати solo, без оркестрового супроводу і без штучного аранжування; коли трудно переходити від одної мелодії до другої в такому порядку, як тут поставлено, без довгих і штучних модуляцій, то краще нехай вони відділяються одна від одної просто паузами, як то звичайне буває при грі сільських музик, бо саме тут і слід доховати сільського стилю, без зайвих хитрощів. Тільки якщо для того інструмента, що має імітувати сопілку, котрась мелодія не підходить по тону, то її може сам артист транспонувати вище або нижче, відповідно до того, як буде краще звучати і як буде легше переходити з мелодії на мелодію” [2:295].

По-третє, говорячи про музику, Леся Українка виступає як енциклопедично освічений професіонал. Свідченням тому є її робота разом з Климентом Васильовичем Квіткою з відомими кобзарями Михайлом Кравченком з с. Великі Сорочинці Миргородського повіту, Миколою Дубиною з с. Решетилівка, Опанасом Сластьоною – відомим українським художником, знавцем кобзарської справи, Гнатом Гончаренком з Севастополя: „Леся Українка продовжила розпочату Лисенком велику справу збереження для нащадків українських народних дум. Разом з Климентом Квіткою вони листовно звертались до різних наукових установ

та окремих діячів культури з проханням взяти участь у цій громадській справі. На запрошення Лесі Українки відгукнувся ще молодий тоді, але вже відомий вчений-фольклорист Філарет Михайлович Колесса” [3:25].

Пізніше К. Квітка видав „Народні мелодії. З голосу Лесі Українки записав і упорядив Климент Квітка”. В цю збірку увійшло понад 200 пісень, співаних самою Поетесою. „Тут і жаборицька пісенька „Посію я рожу...”, і дитячі ігри з Колодяжного: в „Залізного ключа” або у „Вовка”, у „Відьми”, в „Бобра” [3:21].

Під час своїх подорожей Леся Українка ретельно збирала фольклор тих країн, в яких була та пізніше використовувала у своїх творах у власному перекладі: „Одна з подруг поетеси, Оксана Стешенко згадує, що Леся, розповідаючи про свої враження з далеких подорожей, часто наспівувала друзям італійських, німецьких, французьких пісень” [3:20].

І не дивно, що розстаючись із своїм фортепіано (елегія „До мого фортеп’яно”, 1890), Поетеса з болем та глибоким сумом прощається з інструментом:

„Коли я смуток свій на струни клала,
З’являлась ціла згряя красних мрій...” [1:74].

У багатьох творах Леся Українка називає співця-поета Прометеевим нащадком і як заповіт, і поетам, і музикантам звучать її величні слова: „Той Прометей нащадок, дотепний до струн найдорожчих, руки до крові скалічить об струни незграйні воліві, серця ридання домовить тих струн недомовлені жалі, - знаючи добре ціну і музиці й музикам, і струнам, щирого злота пісень не продасть за злотистую арфу” [1:245].

Література:

1. Українка Л. Твори в десяти томах. – Т. 1. – К.: Художня література, 1963. – 468 с.
2. Українка Л. Твори в десяти томах. – Т. 5. – К.: Художня література, 1964. – 312 с.

3. Яросевич Л. Леся Українка і музика. – К.: Музична Україна, 1978. – 125 с.